

Описание.

К. М. Шелупахіна

ІДЕНТИФІКУЮЧА СТИЛІЗАЦІЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНО - АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФІЇ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ // Духовно-інтелект. становлення особистості в соціокультурному просторі : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. 28 квітня 2011 р., м. Стаханов. – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – С. 13-19.

К. М. Шелупахіна

Ідентифікуюча стилізація як екзистенційно-антропологічна проблема філософії початку ХХІ століття

У статті здійснюється філософський аналіз творчого потенціалу стилю як життєвого феномену. Робиться наголос на значенні життєвого стилю як засобу особистісної ідентифікації та виявлення культурного сенсу людського життя.

Ключові слова: стиль, культурний стиль, стильова практика, ідентифікація

УДК 130. 1

К. М. Шелупахіна

ІДЕНТИФІКУЮЧА СТИЛІЗАЦІЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНО - АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФІЇ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У структурі сучасного гуманітарного знання накопичений значний обсяг матеріалу, що дозволяє змістовно вивчати функціонування феноменів стилю у різних сферах культурного життя. Базовим щодо теоретичного вивчення питань стилю на сьогодні є досвід естетики та мистецтвознавства. Аналізу процесів генезису та еволюції стилів мистецтва, вивченню питань діалогічності художнього стилю, його (художнього стилю) культуротворчої та людинотворчої місії присвячені наукові роботи Ю. Борєва, В. Бичкова, А. Зися, М. Кагана та багатьох інших науковців.

Упродовж минулого століття поширеними стали ґрунтовні дослідження стильових феноменів за межами мистецького життя. Методологічна ситуація, що склалася, має певне історичне походження. Спроби щодо застосування «розширеного» наукового підходу до феноменів стильової практики містяться у тих філософських концепціях ХХ століття, які розглядали сутнісні ознаки культури скрізь „призму” естетичного бачення. Внаслідок застосування такого підходу історія культури у контексті філософських досліджень поставала як історія культурних стилів. Поняття культурного стилю разом із поняттями життєвого стилю, життєвої форми набували універсальності і межували за своєю семантикою з раціональними вимірами культурної свідомості,

втіленими в культурному бутті засобами мистецтва, релігійного культу тощо. Яскравим прикладом такого підходу до аналізу естетико-культурологічного потенціалу стилю є класична робота О. Шпенглера «Присмерки Європи». Поняття життєвого стилю було застосоване та теоретично опрацьоване М. Вебером [1] та Г. Зіммелем [2] для опису сутнісних ознак специфічної духовності, різноманітних засобів культурного оформлення людського буття тощо.

Сучасна практика культурного життя свідчить про таке. За умов „стирання” образів традиційного життя, існування плюральної множинності стильових форм, втілених у формах життя, відсутності домінуючого стилю культури посилюється тенденція щодо вибору окремою людиною, соціальною групою, спільнотою індивідуального стилю [3; 4]. Можливість вибору індивідуального стилю розцінюється сучасною людиною як позитивна, як така, що, по-перше, активізує пошуки індивідуальної або колективної ідентичності, а по-друге - сприяє самовизначенню або успішному позиціюванню особистості стосовно соціального оточення. У виборі індивідуального стилю сучасні люди користуються екзистенційною свободою з метою, по-перше, оформлення власного життя у відповідності до власних смаків або уподобань; а по-друге - з метою творчої самопрезентації, підкресленого самовираження суб'єктивного або колективного „Я”, акцентування певної іпостасі суб'єктивного або колективного „Я”, з метою експериментування з ідентичністю.

Ситуація, яка склалася, виокремлює як самостійну проблему філософсько-антропологічного аналізу стилю як життєвого феномену. Ця тема постає як особливо значуща у філософії початку ХХІ століття, коли діє тенденція розшифровувати кожен жест як культурний феномен, а отже – як такий, що веде до ідентифікуючої стилізації. На початку ХХІ століття ідентифікуюча стилізація актуалізується в контексті екзистенційних та антропологічних проблем філософського знання і потребує більш детального вивчення.

Метою статті є аналіз творчо-адаптаційного потенціалу стилю як життєвого феномену шляхом теоретичного опрацювання поняття ідентифікуючої стилізації.

Аналіз феноменів стильової практики, міркування стосовно процесів стильової творчості як таких, що сприяють культурній ідентифікації, міститься в науковому доробку Л. Г. Іоніна. Автор, зокрема, вважає, що ідентифікуючий стиль легко побачити або розпізнати, але важко дати йому точне визначення. Тим не менш дослідник підкреслює зв'язок стилю з манерою, засобом діяльності, характерними ознаками життя. Зокрема вчений висловлює таку думку: „... стиль – це засіб діяльності, особливо якщо він відповідає певному стандарту; визначальна, характерна манера; модний розкішний образ життя („стиль життя”); взагалі виразність, майстерність, уміння стосовно образу діяльності, подачі себе” [3, с. 215].

Коли йдеться про ідентифікуючий стиль, вказує Л. Іонін, акцентується момент особливого, специфічного, що відрізняє певний засіб людської діяльності від інших, стандартних. Отже, якщо узагальнити наведені думки, то слід відмітити, що ідентифікуючий стиль пов'язується або із засобом існування або із засобом діяльності, що за певними ознаками відрізняються від інших. Стиль характеризує, з одного боку, творчу манеру, тобто мову, композицію твору, творчість митця або творчого угруповання; з іншого боку стиль відрізняє поведінку окремої людини, образ життя та самовизначення особистості, соціальної групи. Таким чином, говорячи про ідентифікуючий стиль, ми маємо на увазі „особливу манеру писати, діяти, жити” [3, с. 215].

Намагаючись виокремити характерні ознаки ідентифікуючого стилю, Л.Г. Іонін порівнює поняття канону, традиції з поняттям стилю і вказує на таке: „Говорити про стиль можна тоді, коли є вибір у способі самовираження” [3, с. 216]. Вочевидь, що стильові форми, на відміну від канонічних або традиційних, вказують на свободу вибору, творчого експерименту. Шляхом виявлення за допомогою стилю моментів особливого формуються нові культурні ідентифікації.

У розмаїтті форм сучасного життя, множині засобів діяльності та форм індивідуальної поведінки дуже важко узагальнити моменти виявлення „особливого”, а відтак – теоретично виокремити підґрунтя ідентифікуючої стилізації. Досить довго поширеною була думка, що руйнації традиційних стилів життя, розмиванню форм колективної ідентичності та встановленню нових ідентифікацій сприяв початок доби капіталізму. Сьогодні поряд із такою існує і дещо інша точка зору. У сучасних умовах множинність ідентифікуючих стилізацій кваліфікується як складова загального переходу від центрованих „порядків” життя до децентрованої плюральності життєвих форм, що позбавлені домінуючого вектору. За таких умов індивідуальний стиль стає тією стійкою домінантою, що цементує „точкову” модель організованості.

Ця точка зору доводиться в науковому доробку О.М. Устюгової. Дослідниця виходить з того, що стиль є особливим феноменом, в якому органічно поєднуються духовні смисли буття людини в історичному світі, культурні форми їх вираження та культурно-психологічні форми їх існування. Незалежно від глибини культурного самоусвідомлення стильове вираження притаманне культурі і воно (стильове вираження) є настільки історичним, наскільки історичною є сама людина: „стиль є фактором історико-культурно-антропологічної цілісності, котрий дозволяє проникнути в глибини людського буття в світі”, - наголошує О.М. Устюгова [5, с. 33-34].

О. М. Устюгова пояснює свою думку, звертаючись до історії формування стилю в контексті культури. Зокрема наголошується на тому, що стиль проявляється та починає діяти в культурі як змістовна форма тоді, коли в культурі починають відігравати провідну роль смислові сутності, які узагальнюють людський досвід. Йдеться про

складний та багатовимірний досвід, що складається історично, визначає стосунки в системі „людина – світ людини” й набуває увиразнення в розмаїтті форм культури. Узагальнена система стильових форм є складовою ціннісно-смыслового простору культури, який опосередковує розвиток суспільства, окремих спільнот та особистостей. Життєдіяльність, що розгортається на кожному відрізку культурного часу, постає, таким чином, як процес культурного життя, оскільки всі форми культурного життя „просякнуті” складовими ціннісно-смыслового простору. Отже, в результаті зустрічі людини як суб’єкту життєвої цілісності з „вертикаллю” ціннісно-смыслових вимірів культури утворюється нова структура, що конститує нову суб’єктивність у її специфічному вимірі, а саме суб’єкта культури.

Базові характеристики суб’єкта культури у певному вимірі перевищують базові характеристики гносеологічного або соціального суб’єктів. Зокрема, світ культурних смислів, що оточує людину і духовно збагачує простір людського життя, не є примусовим для суб’єкта культури. „Суб’єкт культури завжди має змогу користуватися значною мірою свободи, що задається історичними, соціальними та цивілізаційними передумовами”, - пише О.М. Устюгова [5, с.33]. Онтологічна „відкритість” та онтологічна свобода людини, зумовлені пошуками сенсу життя, постають у вигляді фундаментального процесу пошуку та набуття людиною себе як суб’єкта культури.

У контексті сучасних досліджень онтологічна „відкритість” та онтологічна свобода людини розцінюються як позитивні. Зокрема, фундаментальна людська здатність ніколи не обмежуватися зовнішніми чинниками та завжди мати змогу „діяти по-іншому”, у відповідності до особистісних смислів, розцінюється як вагомий чинник набуття індивідуальної ідентичності. Вважається, зокрема, що „людина виявляє власну особистість, а отже виявляє свою автентичність тільки тоді, коли здійснення її дій обумовлюється її центром, тобто її свободою, а не зовнішніми чинниками” [6, с. 143].

На тлі руйнації традиційних цінностей, з одного боку, та функціонування множини стильових форм, котрі за допомогою ЗМІ легко перетинають національні кордони та сприяють формуванню відчуття зв’язку не тільки зі своїми близькими, але з людством – з іншого, широкої популярності набув образ „людини-Протея”. „Протеївський стиль життя” позначає „нескінченні експерименти та новації, котрі можуть бути легко покинутими у зв’язку з новими психологічними пошуками” [І. Кон].

Аналіз механізмів стильової ідентифікації суб’єкта культури дозволяє виявити етапи еволюції суб’єктності, її головні парадигми та „приховані” відтінки, що репрезентуються у кожному історичну добу шляхом „перетинання” індивідуальних, групових та епохальних стилів. Такий підхід, вказує О.М. Устюгова, „дозволяє скласти цілісне розуміння стосовно стильової системи культури, а крім того виявити історичну

специфіку співвідношення особистісних та комунікативних інтенцій культури скрізь призму стильових пріоритетів” [5, с.36]. Тим самим історія стилів, що традиційно поставала у вигляді культурно детермінованої еволюції форм стильової практики, отримує додатковий вимір. Історія стилів постає у вигляді еволюції стильових самоідентифікацій суб’єктів культури.

Наведені міркування дають підстави зробити висновок, що „стиль – іпостась суб’єкту культури, його обличчя, образ, ім’я, що є невід’ємними від його існування” [5, с. 34], таким чином є цілком доречним розглядати стиль в якості засобу і форми ідентифікації людини. З цього приводу О.М. Устюгова зауважує: „Існування і взаємодія таких форм самоідентифікації суб’єкту культури як: „я” сам, „я” для себе, „я” для інших і „я” для себе, але в перетинанні з іншими зумовлює систему стильових смислів культури. Вона (система стильових смислів культури – К.Ш.) модифікована в різних історичних і соціальних контекстах ..., згідно з якими домінують ти чи інші смисли її самоідентифікації, тобто її стильові форми” [5, с. 34].

Якщо прийняти сказане за основу, то слід вказати на творчо-конструктивну природу ідентифікуючої стилізації, що виявляється в наступному. По-перше, цілком доречно розглянути життєвий стиль з точки зору „можливого проекту екзистенціальної цілісності суб’єкту” [5, с. 36-37]. Екзистенціальна цілісність актуалізується під час здійснення суб’єктивного вибору, в умовах етичної колізії. Здійснюючи моральний вибір, суб’єкт набуває дійсної „самості”, що конституюється та підкреслюється за допомогою життєвого стилю. У даному випадку, життєвий стиль, з одного боку, ніби допомагає людині спрямувати шлях життя серед існуючих альтернатив; з іншого боку – набутий життєвий стиль впорядковує на наділяє статусом тілесності людську активність, спрямовану на пошук фундаментальних основ буття. Тим самим життєвий стиль починає функціонувати як культурний символ, взірець, що репрезентує певні цінності та сприяє їх маніфестації в формах життя. На цінності, що за допомогою життєвого стилю маніфестовані в формах життя, орієнтуються суб’єкти культурного розвитку під час власної культурної самоідентифікації, підтримуючи або заперечуючи даний життєвий стиль.

По-друге, життєвий стиль посилює інтерпретаційну діяльність суб’єкту, що також сприяє виявленню індивідуальної „самості”. Стиль дозволяє встановити наявність суб’єкту комунікації, що здатен розпізнати та кваліфікувати безліч комунікативних стосунків з точки зору власної системи базових цінностей.

Акумулюючи комунікативні стосунки особистості скрізь призму базових смислів, життєвий стиль „інтегрує суб’єкта як цілісність і виступає гарантом його власної ідентичності як „для себе”, так „для інших” [5, с.37]. З точки зору комунікативних інтенцій життєвий стиль розрахований на „визнання й розуміння образу людської „самості” в

культурному світі” [5, с.37], на встановлення відкритого діалогу з іншими.

У підсумку зазначимо таке. За сучасних умов особистість набуває більшої ваги, оскільки окрема людина стає інтегратором різноманітних соціальних і культурних зв'язків. Указаний процес ускладнюється за рахунок того, що особистість у сучасну добу вимушена здійснювати вибір стосовно себе та стосовно інших в умовах, коли культура постає у вигляді сукупності „нейтральних” форм, „текстів”, комунікативних практик та стратегій комунікативної дії. Усі ці складові культурного життя або позбавлені усталених інтерпретацій та загальноприйнятих моральних кваліфікацій, або підлягають множинному тлумаченню. У такій ситуації кожний смисловий момент особистісного життя визначається тільки через співставлення з хаотичним потоком взаємодій. Відповідно, смисл виникає в моменти „зустрічі” суб'єктів комунікації, на „перетинанні” комунікативних течій, у будь-якій „точці” комунікативного простору. У такому розумінні життєвий стиль стає одним із засобів самоідентифікації та самоконструювання „Я”. Життєвий стиль виявляє процесуальність пошуку ідентичності, сприяє скасуванню застарілих форм, а відтак сприяє виявленню культурного сенсу сучасного життя.

Література

1. Вебер М. Избранное : протестантская этика и дух капитализма / Макс Вебер ; [пер. с нем.: М. И. Левина, П. П. Гайденко, А. Ф. Филиппов]. – 2-е изд., доп. и испр. – М. : РОССПЭН, 2006. – 648, [3] с. **2. Зиммель Г.** Избранное [в 2 т]. – М.: Юрист, 1996. – [т. 2] : Созерцание жизни / Г. Зиммель. – Режим доступа : <http://ihtika.net/?qwe=v...fold2=3909>. **3. Ионин Л. Г.** Социология культуры. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ , 2004. – 426, [1] с. **4. Касавин И. Т.** Анализ повседневности / И. Т. Касавин, С. П. Щавелев. – М. : Канон+ , 2004. – 430, [1] с. **5. Устюгова Е. Н.** Метафизические исследования / Е. Н. Устюгова // Альманах Лаборатории Метафизических Исследований при философском факультете СПбГУ. – СПб., 1997. – Вып. 5. Культура. – С. 32–45. **6. Шульц П.** Философская антропология / П. Шульц. – Новосибирск : Изд-во НГУ, 1996. – 356 с. **7. Библер В. С.** От наукоучения – к логике культуры : два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М. : Политиздат, 1991. – 413 с.

К. М. Шелупахіна

Ідентифікуюча стилізація як екзистенційно-антропологічна проблема філософії початку ХХІ століття

У статті здійснюється філософський аналіз творчого потенціалу стилю як життєвого феномену. Робиться наголос на значенні життєвого стилю як засобу особистісної ідентифікації та виявлення культурного сенсу людського життя.

Е. Н. Шелупахина

Идентифицирующая стилизация как экзистенциально-антропологическая проблема философии начала XXI столетия

Статья посвящается философскому анализу творческого потенциала стиля как феномена жизни. Подчёркивается значение стиля жизни как способа личностной идентификации и самообнаружения культурного смысла жизни.